

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

**Ομιλία**  
**του Προέδρου της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας**  
**κυρίου Γιούαχιμ Γκάουκ**  
*Ευρώπη: κληρονομιά και μέλλον*  
**στο Μουσείο Ακρόπολης**  
**Αθήνα, 6 Μαρτίου 2014**

Εξοχότατε κύριε Πρόεδρε της Δημοκρατίας,

Αξιότιμε καθηγητά κύριε Παντερμαλή,

Αξιότιμε καθηγητά κύριε Τσούκαλη,

Εξοχότατοι,

κυρίες και κύριοι,

ευχαριστώ! Σας ευχαριστώ από καρδιάς για την πρόσκληση σε αυτόν τον ιδιαίτερο τόπο.

Όποιος επιθυμεί να μιλήσει εδώ, στους πρόποδες της Ακρόπολης, για την Ευρώπη, δεν μπορεί παρά να ξεκινήσει από την ελληνική αρχαιότητα. Εδώ, από όπου πηγάζει η δημοκρατία. Εδώ, στο λίκνο της καλοκαγαθίας, που επηρέασε τόσο καθοριστικά τον γερμανικό κλασικισμό. Εδώ, όπου έχει τις ρίζες του εκείνος ο πολιτισμός, τον οποίο τόσο αυτονόητα επικαλούμαστε σήμερα στην Ευρώπη.

Τα έργα της ελληνικής αρχαιότητας παρέμειναν νέα μέσα στους αιώνες, όσο καμία άλλη τέχνη, όσο καμία άλλη φιλοσοφία. Πουθενά στην Ευρώπη δεν υπάρχει σχολείο χωρίς τον Πυθαγόρα, δεν νοούνται σπουδές στις θεωρητικές επιστήμες χωρίς την μελέτη του Πλάτωνα, του Σωκράτη και του Σοφοκλή. Δεν νοείται γερμανική λογοτεχνία ούτε ποίηση δίχως την ελληνική της κληρονομιά. Τι θα ήταν ο Φρίντριχ Χέλντερλιν χωρίς την πνευματική πατρίδα που του πρόσφερε η Ελλάδα; Τι θα

ήταν η αρχιτεκτονική μας, δίχως ελληνικά στοιχεία; Κοιτάζετε την Πύλη του Βρανδεμβούργου με τους δωρικούς κίονες και το αττικόν της – όλα εμπνευσμένα από την δική σας Ακρόπολη.

Αυτά είναι κάτι περισσότερο από ιστορικά παραθέματα. Είναι αποδείξεις του συνεχούς δεσμού μας μέσα από χιλιάδες χιλιόμετρα και χιλιάδες χρόνια. Ο Τέοντορ Χόις, ο πρώτος Ομοσπονδιακός Πρόεδρος μας, χαρακτήρισε την επίσημη επίσκεψή του στην Ελλάδα ως *«επάνοδο στην δική του πνευματική πατρίδα»*. Διότι η Ελλάδα ζει εδώ και παντού στην Ευρώπη – και μέσα σε όλους εμάς. Και να που τώρα στέκομαι εγώ μπροστά σας και ξέρω ότι: Η κοινή πολιτιστική Ιστορία είναι ένας ισχυρός δεσμός, που μας ενώνει στην Ευρώπη. Και τούτος είναι ένας καλός τόπος, για να εξετάσουμε, όχι μόνο το παρελθόν, αλλά και το παρόν και το μέλλον.

Επιτρέψτε μου να αρχίσω από αυτό που αναφέρεται πιο συχνά: τις κοινές αξίες. Παίζουν σημαντικό ρόλο στις ομιλίες για την Ευρώπη, φαίνονται σε πολλούς σχεδόν τυποποιημένες και είναι, ωστόσο, κάθε άλλο παρά αυτονόητες. Θα ήθελα να τονίσω ακόμη μία φορά: Η Ευρώπη μας σήμερα θα ήταν αδιανόητη χωρίς την ελληνική αρχαιότητα και εξίσου αδιανόητη χωρίς τον χριστιανισμό, που συνδέθηκε με την αρχαιότητα και χωρίς την νομική σκέψη που – καταγόμενη από την αρχαία Ρώμη – επηρεάζει το αστικό μας δίκαιο μέχρι σήμερα.

Βέβαια, στην διάρκεια της ευρωπαϊκής Ιστορίας, κάποτε αυτές οι αξίες διαστρεβλώθηκαν και καταπατήθηκαν με φρικτό τρόπο. Κατά τους θρησκευτικούς πολέμους στην πρώιμη νεότερη εποχή η ελευθερία είχε μικρή αξία. Ο κομμουνισμός καταχράστηκε την ελπίδα των ανθρώπων για δικαιοσύνη. Και ο εθνικισμός διέφθειρε το κοινό τους αίσθημα. Όμως, παρ' όλες τις εκτροπές, αυτές οι κοινές αξίες πάντα ανακαλύπτονταν εκ νέου και έσφυζαν πάλι από ζωή.

Αυτό μόλις φάνηκε σαφέστατα στην σχέση των δύο χωρών μας.

Η Ελλάδα ήταν ένα από τα πρώτα κράτη που, μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, πρότειναν το χέρι στους Γερμανούς προς συμφιλίωση. Κι αυτό, παρά το ότι η χώρα – η δική σας χώρα – είχε υποφέρει φρικτά από την ναζιστική κατοχή. Αναγκάστηκε να δανειοδοτήσει το Βερολίνο και έγινε αντικείμενο οικονομικής εκμετάλλευσης. Δεκάδες χιλιάδες άνθρωποι δολοφονήθηκαν· ανάμεσά τους, όπως παντού στην Ευρώπη, αμέτρητοι Εβραίοι. Και εντούτοις, χάρη σε μία πρόσκληση εκ μέρους της Ελλάδας, η πρώτη επίσημη επίσκεψη του Τέοντορ Χόις, του πρώτου Προέδρου της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, τον οδήγησε το 1956 στην Αθήνα.

Η Ελλάδα έδειξε εμπιστοσύνη στους Γερμανούς μία ακόμη φορά, όταν κατέρρευσε το Τείχος του Βερολίνου. Κάποια γειτονικά ευρωπαϊκά κράτη είχαν ενδοιασμούς, λόγω της αμφιβολίας μήπως η ενωμένη Ομοσπονδιακή Δημοκρατία θα επεδίωκε πάλι την κυριαρχία στην Ευρώπη. Αλλά όχι οι Έλληνες. Πέρα από κάθε εσωπολιτική διαφορά, αναγνώρισαν στον γερμανικό λαό το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης και ήλπιζαν σε μία ευρωπαϊκή πολιτική ολοκλήρωσης.

Για μένα όμως είναι σημαντικό να κάνω σε αυτό το σημείο και την εξής παρατήρηση: Και η Γερμανία έχει εμπιστευθεί τους Έλληνες και βοήθησε την χώρα να επιστρέψει στην δημοκρατία. Τον καιρό της δικτατορίας, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία στάθηκε στο πλευρό της ελληνικής Αντίστασης, πρόσφερε στους πρόσφυγες ένα δεύτερο σπίτι, και ήταν τότε μεσολαβήτρια, πότε εκπρόσωπός τους. Τόσο ο Κωνσταντίνος Σημίτης, μέλος της Αντίστασης κατά της δικτατορίας και αργότερα πρωθυπουργός μιας δημοκρατικής Ελλάδας, όσο και ο σημερινός Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Κάρολος Παπούλιας, ο οποίος σπούδαζε τότε στο Μόναχο και στην Κολωνία. Νομικά, βρήκαν πολιτικό άσυλο στην Γερμανία.

Και αν σήμερα μνημονεύουμε αυτές τις κοινές σχέσεις, αυτό δεν είναι γιατί θέλω να κάνω μάθημα Ιστορίας. Το αντίθετο. Με ενδιαφέρει το παρόν για τις χώρες της Ευρώπης. Το να

συνειδητοποιήσουμε όμως το «*γίγνεσθαι*» αυτών των κοινών παραγόντων μπορεί να μας βοηθήσει να καταλάβουμε καλύτερα το «*μαζί*».

Κυρίες και κύριοι,

πολύ πριν αναχωρήσω γι' αυτό το ταξίδι, μου ήταν σαφές: Θα είναι μία επίσκεψη σε μία χώρα που βρίσκεται εν μέσω ριζικών αλλαγών – συμπεριλαμβανομένων ελπίδων και δυσχερειών παντός είδους. Η Ελλάδα άρχισε ένα πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων, το οποίο είναι συνδεδεμένο με πελώριες πολιτικές προσπάθειες και με επώδυνες τομές για ένα ευρύ τμήμα του πληθυσμού. Όταν είναι κανείς μακριά, διαβάζει διάφορα σχόλια γι' αυτήν την διαδικασία: από μεγάλο σκεπτικισμό ενώπιον των αριθμών και των ελλειμμάτων μέχρι και επιτηδευμένη αισιοδοξία. Και όταν έπειτα μιλήσει κανείς με τους ανθρώπους που βιώνουν τις ριζικές αλλαγές από κοντά, γνωρίζει την πλευρά της κρίσης που αφορά τόσο την καθημερινότητα όσο και την επιβίωση.

Θλίβομαι πολύ, όταν ακούω τι *υπομένουν* τόσες Ελληνίδες και τόσοι Έλληνες κατά το έβδομο έτος της κρίσης. Πόσο περισσότερο υποφέρουν από την κρίση εκείνοι, οι οποίοι δεν την προκάλεσαν. Πόσο μεγάλη είναι η φτώχεια των ήδη ανέργων και πόσο μεγάλη η αγωνία των ακόμη εργαζομένων μπροστά σε μία ενδεχόμενη απώλεια της θέσης τους. Πόσο ευρέως διαδεδομένες είναι οι ανησυχίες για το αν θα μπορέσει κανείς να βρει τα χρήματα για την εκπαίδευση των παιδιών, για το απαραίτητο ζευγάρι παπούτσια, για το επόμενο μεσημεριανό φαγητό, για την ίδια του την υγεία. Και πόσο πολύ πάσχουν οι οικογένειες και οι προσωπικές σχέσεις κάτω από αυτήν την πίεση.

Για να βγουν από την δύσκολη κατάσταση, πολλοί άνθρωποι κάνουν θυσίες, τεράστιες θυσίες. Και πολλοί νιώθουν ότι οι μεταρρυθμίσεις είναι σκληρές αλλά αναγκαίες. Θα ήθελα εδώ, στην Αθήνα,

να εκφράσω τον σεβασμό μου σε αυτήν την στάση. Το χάος και η αναρχία δεν εξαπλώθηκαν, ακόμα και σε πολύ δύσκολες στιγμές. Ως δημοκράτης και ως Ευρωπαίος ευχαριστώ όλους τους συμπατριώτες σας, οι οποίοι, παρά τις δυσχερείς συνθήκες, παρέμειναν συνετοί. Ιδιαίτερος θέλω να ευχαριστήσω εκείνους που σε συζητήσεις υποδεικνύουν ότι οι επώδυνες μεταρρυθμίσεις δεν γίνονται για να ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις της Ευρώπης ή ακόμη και της Γερμανίας, αλλά για να ετοιμαστεί ο δρόμος της χώρας προς ένα καλύτερο μέλλον.

Το σκέφτηκα πολύ αν θα έπρεπε να θίξω το θέμα της αντιμετώπισης της κρίσης και αν θα ήταν θρασύ εκ μέρους μου ως επισκέπτη να μιλήσω για αυτό. Βέβαια, μπορώ να παραθέσω εμπειρίες από άλλες περιοχές της Ευρώπης. Αλλά πάνω απ' όλα ήλθα για έναν άλλο λόγο: Θα ήθελα να σας διαβεβαιώσω για την αλληλεγγύη μου. Μία αλληλεγγύη, που έχει ως αφετηρία της το σημείο, όπου κανείς πρώτα και ουσιαστικά *αντιλαμβάνεται* την κατάσταση του άλλου, για να μπορέσει να προσφέρει βοήθεια, όπου αυτή είναι επιθυμητή.

Ιδιαίτερα δυσβάσταχτη είναι η υψηλή ανεργία στους νέους· για τους ίδιους τους νέους ανθρώπους, αλλά και για τους δήμους και τις εθνικές κυβερνήσεις, οι οποίες ψάχνουν επειγόντως για λύσεις, και αυτό δεν συμβαίνει μόνο στην Ελλάδα. Όποιος δεν εδραιώσει την θέση του στην επαγγελματική ζωή μένει οικονομικά, συχνά και κοινωνικά, στο περιθώριο. Η δημιουργία οικογένειας μετατίθεται για αργότερα. Πάρα πολλοί άνθρωποι σώζονται λόγω της οικογενειακής αλληλεγγύης. Η εμπιστοσύνη στο κράτος και στην οικονομία της αγοράς φθίνει, όσο διαρκεί η έλλειψη προοπτικής.

Συμφωνούμε όλοι στην παραδοχή ότι: Η Ευρώπη δεν μπορεί και δεν πρέπει να καταδικάσει μία ολόκληρη γενιά σε παθητικότητα. Εάν είναι να *έχουν μέλλον* ο κοινός πολιτισμός, οι κοινές αξίες, τα ενδιαφέροντα και οι στόχοι στην Ευρώπη, τότε μόνο όταν οι νέοι δεν αισθάνονται ότι

εγκαταλείφθηκαν προδομένοι και αβοήθητοι. Ας ενεργοποιήσουμε όλα μας τα μέσα, ώστε να καρποφορήσει σύντομα ο αγώνας για την αντιμετώπιση της ανεργίας στους νέους. Είμαστε έτοιμοι να μοιραστούμε με την Ελλάδα και με άλλους τις καλές εμπειρίες που αποκτήσαμε στον τομέα της «δυναμικής επαγγελματικής εκπαίδευσης», η οποία στην Γερμανία έχει καθιερωθεί με επιτυχία. Θα επισκεφθώ αύριο ένα εκπαιδευτικό ίδρυμα για ξενοδοχειακές επιχειρήσεις εδώ, στην Αθήνα, για να δω ότι τέτοιες συνεργασίες είναι και δυνατές και σκόπιμες και πώς μπορεί κανείς να τις προωθήσει.

Κυρίες και κύριοι,

στην Αθήνα κάποτε συλλογιζόταν ο Αριστοτέλης για το «πολιτικόν ζῷον», τον άνθρωπο ως κοινωνικό ον. Ο άνθρωπος – είτε – είναι ένα ον προσανατολισμένο προς την κοινωνική ζωή. Ο άνθρωπος, δημιουργώντας κράτη, πραγματοποιεί την αναζήτησή του για ευτυχία. Μόνο μέσα σε ένα κράτος μπορεί να επικρατήσει τάξη, η οποία αντιστοιχεί στις ιδέες του δικαίου και της δικαιοσύνης.

Βέβαια, εδώ και αιώνες, οι άνθρωποι παλεύουν για το ποια τάξη είναι σε θέση να πραγματοποιήσει το γενικό καλό. Εμείς στην Ευρώπη είμαστε δικαίως υπερήφανοι για την κοινοβουλευτική δημοκρατία και το κράτος δικαίου που επικράτησε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και έπειτα ακόμη μία φορά με την κατάρρευση του κομμουνισμού. Ωστόσο, ούτε η δημοκρατία έχει έτοιμες απλές απαντήσεις, όταν πρόκειται για καταστάσεις κρίσης, όπως αυτές που βιώσαμε τα τελευταία χρόνια.

Πιστεύω ότι το πιο σημαντικό που μπορεί κανείς να ευχηθεί σε μία χώρα, που είναι σε τέτοια θέση όπως αυτή της Ελλάδας, είναι η δύναμη να μην πέσει στην κατάθλιψη και την μοιρολατρία. Τόσο η κυβέρνηση όσο και ο λαός έχουν ήδη καταφέρει κάποια πράγματα. Όμως χρειάζονται αντοχή,

αποφασιστικότητα και καρτερία. Χρειάζεται χρόνος, εωσότου τα θετικά αποτελέσματα των μεταρρυθμίσεων αγγίζουν την καθημερινότητα, μέχρι να βελτιωθούν οι προοπτικές απασχόλησης και οι υλικές συνθήκες. Είμαι ωστόσο βέβαιος: Με σταθερά βήματα θα επιτύχετε τον στόχο σας, εάν κρατήσετε την κατεύθυνση που έχει χαραχθεί.

Επιτρέψτε μου να αιτιολογήσω αυτήν μου την πεποίθηση με μία εμπειρία ριζικής αλλαγής, την οποία έζησαν πολλοί άνθρωποι στα μετακομμουνιστικά κράτη ύστερα από το 1990. Οι εμπειρίες δεν έχουν βέβαια αντιστοιχία ένα-προς-ένα. Μολαταύτα, τα μέτρα και τα συναισθήματα, που συνοδεύουν τις μεγάλες αλλαγές σε μία κοινωνία, είναι σε κάποιες φάσεις παρόμοια.

Έχω κοινές αναμνήσεις με πολλούς Ευρωπαίους από την Κεντρική και την Ανατολική Ευρώπη, οι οποίοι κάποτε όπως κι εγώ ζούσαν από την άλλη πλευρά του σιδηρού παραπετάσματος. Η Ευρώπη ήταν για μας ένα ευτύχημα, αλλά η ξαφνική είσοδος στην εσωτερική αγορά και στον ανταγωνισμό ήταν επίσης συνδεδεμένη με πίεση και αβεβαιότητα.

Θυμάμαι ακόμη καλά την μετάβαση από την οικονομία κεντρικού σχεδιασμού στην οικονομία της αγοράς: δεν υπήρχαν μόνο νικητές. Για μερικούς φάνταζε το κλουβί του παρελθόντος σχεδόν σαν πολυτέλεια. Εκείνη η περίοδος είχε μία πίκρα. Σήμαινε πολύ συχνά ανεργία, φόβο για το μέλλον, ακόμη και μετανάστευση – καμιά φορά για πάντα, καμιά φορά με μακροχρόνιο χωρισμό από τις οικογένειες. Κι όμως, τότε ήλθε η απολύτρωση: *δεν εξαρτόμασταν πια* από εξουσίες με πατερναλιστική στάση και συμπεριφορά, ούτε από την «στοργική» καθοδήγησή τους: και η καινούργια ελευθερία επιφύλασσε πράγματι νέες δυνατότητες για ζωή. Ήλθαν οι πρώτες – αρχικά μικρές – επιτυχίες, ήλθε η ανάκαμψη – και οι χώρες μας έγιναν πάλι ελκυστικές για ένα μέρος των ξενιτεμένων.

Όταν κυκλοφορώ στην ιδιαίτερη πατρίδα μου, το Ρόστοκ, στην Βαρσοβία ή στην Ρίγα, τότε συναντώ πάντα κόσμο που σχεδόν κατά λέξη επαναλαμβάνει: η αλλαγή ήταν σκληρή, αλλά ήταν

απαραίτητη και για την πλειονότητα άξιζε τον κόπο.

Οι διαδικασίες ριζικών αλλαγών συνοδεύονται, ωστόσο, πάντα και παντού από φόβους και δυσπιστία. Τότε είναι που οι Κασσάνδρες, οι λαϊκιστές και όλοι εκείνοι, των οποίων η φαντασία δεν επαρκεί, για να φανταστεί το αύριο, παίρνουν με το μέρος τους σημαντικές μερίδες του λαού. Γνωρίζω ότι δεν είναι λίγοι οι Έλληνες που αισθάνονται ότι η Ευρώπη και η Γερμανία τούς μεταχειρίζονται άδιστα. Αλλά θα πρέπει να θυμηθούμε: Οι κανονισμοί για την έξοδο από την κρίση δεν είναι αυθαίρετοι και οπωσδήποτε δεν είναι «διαταγή» από εξωτερικούς παράγοντες. Προέρχονται από την βάση που αποφασίσαμε από κοινού για την συμβίωσή μας. Υπενθυμίζουν σε όλους μας τις δεσμεύσεις μας. Γι' αυτό ας μην επιτρέψουμε να υποδουλιστεί πάλι ένας τρόπος σκέψης που έχει ως επίκεντρο την αντίθεση «φίλος-εχθρός». Ας μην επιτρέψουμε να αναζωπυρωθούν παλιά μίσση με παλιούς λογαριασμούς. Πραγματικό μέλλον υπάρχει μόνο, εάν εκπονήσουμε προγράμματα – και με γερμανική οικονομική υποστήριξη –, τα οποία θα κλείνουν παλιές πληγές και θα γεφυρώνουν χάσματα.

Ας ψάξουμε λύσεις που μπορούν να βρεθούν μέσα από τον διάλογο. Ας καταβάλουμε κοινές προσπάθειες για να ανοίξουμε το δρόμο προς μία διέξοδο. Τότε ίσως συμβεί να αναγνωρίσουν κάποιοι ως προοπτική αυτό που για καιρό τούς τρώμαζε, εφόσον διαλύθηκαν παλιές δομές και χάθηκαν αγαπημένα προνόμια.

Κυρίες και κύριοι,

η Ευρώπη έδειξε σθένος στην κρίση. Τούτη η κοινότητα είναι μεν πολυσύνθετη, αλλά είναι και ανθεκτική. Προβήκαμε σε νέες ρυθμίσεις και θα εξακολουθήσουμε να το κάνουμε, όσον αφορά τα καθήκοντα αλλά και τους θεσμούς. Η Ευρώπη έχει την ικανότητα να μαθαίνει και να



μεταρρυθμίζεται.

Αν είναι λοιπόν να ασκηθεί κριτική, τότε όχι γενικά και άκριτα κατά των ευρωπαϊκών θεσμών, αλλά κατά του ότι *όλοι μας* δεν πήραμε αρκετά σοβαρά τους κανόνες και τους θεσμούς μας και ότι δεν τους αναπτύξαμε με *επαρκή ταχύτητα*. Παραβλέπαμε – εν μέρει και στην Δύση – ή και εθελουφλούσαμε εντελώς, κάθε φορά που αυτό φαινόταν πολιτικά σκόπιμο. Αντί όμως να παράγουμε *εικονική ηρεμία* και *εικονικό πλούτο*, θα έπρεπε να μοχθήσουμε να βρούμε νέες, βιώσιμες λύσεις.

Χωρίς αμφιβολία, η Ευρωπαϊκή Ένωση γνώρισε τα τελευταία χρόνια την δριμύτερη κρίση από την ίδρυσή της: μία κρίση χρέους και συνάμα μία χρηματοπιστωτική, οικονομική και αναπτυξιακή κρίση. Κανείς μπορεί να την δει και ως κρίση ηγεσίας και εμπιστοσύνης. Ναι – ήταν μεγάλο λάθος να ιδρυθεί μία νομισματική ένωση χωρίς να υπάρχουν αρκετά κοινά στοιχεία στην δημοσιονομική πολιτική. Ναι – υπήρχε μία παράλογη τάση να αποφασίζουν οι Βρυξέλλες για πράγματα, τα οποία θα αποφασίζονταν καλύτερα σε τοπικό, περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο. Ναι – υπάρχουν δικαιολογημένα αιτήματα για πιο θεμιτές, δημοκρατικές και αποτελεσματικές διαδικασίες στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Παράλληλα όμως ισχύει και το εξής: Αυτή η κρίση χτύπησε την Ευρώπη με τέτοια ορμή, ώστε να παρακινήσει τους Ευρωπαίους σε προσπάθειες ιστορικού μεγέθους. Δείχνουμε αμοιβαία την αλληλεγγύη μας με έναν τρόπο, που όμοιο της δεν γνωρίζει η ευρωπαϊκή Ιστορία ή και οι διεθνείς σχέσεις. Εμείς οι Ευρωπαίοι δημιουργήσαμε εν μέσω κρίσης νέους θεσμούς, για να παραμείνουμε ικανοί για δράση· ας σκεφτούμε για παράδειγμα τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ΕΜΣ). Σε αυτό συνέβαλε και η γερμανική πολιτική, αν και κάποιοι πολιτικοί τα προηγούμενα χρόνια είχαν απορρίψει μηχανισμούς διάσωσης τέτοιου είδους.

Το πρωταρχικό μέλημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν μου φαίνεται απλώς αδιαμφισβήτητο· αποδεικνύεται ενώπιον των εξελίξεων τον τελευταίο καιρό μάλιστα όλο και πιο δικαιολογημένο. Χρειαζόμαστε κοινούς θεσμούς και μία κοινή πολιτική, για να ρυθμίσουμε ό,τι πλέον δεν μπορούν να ρυθμίσουν αποτελεσματικά τα εθνικά κράτη. Το γνωρίζουμε εδώ και καιρό, όσον αφορά, για παράδειγμα, την παγκοσμιοποιημένη οικονομία ή την προστασία από την κλιματική αλλαγή. Όσον αφορά την ασφάλεια, την προστασία των προσωπικών δεδομένων, την εξωτερική πολιτική ή την πολιτική για τους πρόσφυγες, αυτό μάς γίνεται όλο και πιο συνειδητό και κατεπείγον.

Εντωμεταξύ, είναι πια σχεδόν «έπος πτερόεν» ότι η *αλληλεγγύη* και η *ευρωστία* είναι αδιαίρετες όπως οι δύο όψεις ενός νομίσματος – για να μείνουμε στο θέμα του Ευρώ. Παρ' όλες τις δυσκολίες που γνωρίσαμε τα τελευταία χρόνια, αισθάνομαι ευγνωμοσύνη για το γεγονός ότι κατορθώσαμε να κάνουμε σημαντικές προόδους προς την σταθεροποίηση του κοινού μας νομίσματος. Με δυσκολία μπορώ να φανταστώ τι ανατροπές θα είχαν υπάρξει στην Ελλάδα αλλά και σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση, εάν οι Ευρωπαίοι δεν είχαν βοηθήσει. Και δεν θέλω να το φανταστώ. Όμως αυτό που πέρα για πέρα μπορώ να φανταστώ είναι ότι μία Ελλάδα έτοιμη για μεταρρυθμίσεις θα βιώνει την ευρωπαϊκή αλληλεγγύη, ακόμα και αν η διαδικασία εξυγίανσης διαρκεί περισσότερο από ό,τι αναμενόταν.

Ως προς το θέμα της αλληλεγγύης είχα αρχικά σκεφτεί προπάντων την διμερή και την ευρωπαϊκή αλληλεγγύη. Όσο περισσότερους διαλόγους έκανα όμως, τόσο ευκρινέστερο μου έγινε ότι: Και η αλληλεγγύη *εντός της Ελλάδας* είναι ένα σημαντικό θέμα.

Σκέφτομαι, για παράδειγμα, τον νέο Έλληνα επιχειρηματία στο εξωτερικό, ο οποίος επενδύει ένα μερίδιο των κερδών του *τώρα* στην πατρίδα – για την Ελλάδα.

Σκέφτομαι τον δημόσιο υπάλληλο, ο οποίος λίγο πριν τα εξήντα ξεκινάει *πάλι* από την αρχή στην

σκέψη του και λέει: Θέλω να συμβάλω στο τέλος της διαφθοράς και στην ανάπτυξη μιας αποτελεσματικής διαχείρισης – για την Ελλάδα.

Σκέφτομαι επίσης την συνδικαλιστρια, η οποία δεν εξαντλεί το δικαίωμα παρεμπόδισης που έχει, αλλά είναι ανοιχτή σε συμβιβασμούς – για την Ελλάδα.

Και σκέφτομαι όλους τους πολίτες, που έχουν μεν τα δικά τους προβλήματα, αλλά ρωτούν τον δήμαρχό τους: Τι μπορούμε να κάνουμε – για την Ελλάδα;

Όλοι αυτοί οι άνθρωποι αξίζουν τον σεβασμό μου. Διότι η δύναμη για μία νέα αρχή αναπτύσσεται μέσα από την κοινωνία. Η Ελλάδα χρειάζεται τώρα – ίσως περισσότερο από ποτέ – μία σθεναρή κοινότητα. Η συνοχή, την οποία φαντάζομαι για το μέλλον της κοινωνίας των πολιτών, μπορεί να συγκριθεί καλύτερα με μία ελληνική οικογένεια: ζωντανή, εξυπηρετική, ορκισμένη σε μία καλή συνύπαρξη. Πολλές άλλες χώρες σάς ζηλεύουν γι' αυτήν σας την παράδοση. Σας εύχομαι να μεταφέρονται όσο το δυνατόν συχνότερα αυτά τα θετικά πρότυπα στο μεγαλύτερο κοινωνικό πλαίσιο, να συμβάλλουν οι Ελληνίδες και οι Έλληνες με δικές τους αξίες και ιδέες στο κοινωνικό σύνολο. Τότε θα προκύψει μία καινούργια σχέση με το κράτος, τους θεσμούς και τους εκπροσώπους του.

Ναι, έτσι προβάλλει μία δυνατή εικόνα μπροστά στα μάτια μου: το *Grecovery*, να στηρίζεται και να διαμορφώνεται από τους πολίτες τούτης της χώρας! Και τότε δεν θα μετριέται μόνο με οικονομικά στοιχεία, αλλά, για παράδειγμα, και με τον αριθμό των πρωτοβουλιών και των συλλόγων που θα ιδρύονται, με όλα τα προγράμματα, με τα οποία οι Έλληνες θα αναλαμβάνουν δράση για τα δικά τους ζητήματα.

Και ξαφνικά φτάσαμε πάλι στον Αριστοτέλη, στην εικόνα του για τον άνθρωπο, το «πολιτικόν ζῷον».

Μόνο ο άνθρωπος, ο οποίος συνεισφέρει στην δημόσια ζωή για το γενικό καλό, μπορεί να γνωρίσει οικονομική ανάκαμψη, ασφάλεια, ασφάλεια δικαίου και ένα δημοκρατικό κράτος στον σημερινό κόσμο. Κάνω αυτήν την διαπίστωση εδώ στην Ελλάδα και για την Ελλάδα. Ωστόσο, γνωρίζω: Ισχύει για όλη την Ευρώπη. Δίχως υπεύθυνους πολίτες, δίχως τις κοινωνίες των πολιτών σε κάθε ευρωπαϊκό κράτος, δεν έχουν υπόσταση κοινότητες αλληλεγγύης που ευδοκιμούν.

Η Ευρώπη μπορεί να έχει μόνο μέλλον, αν το θέλουμε εμείς. Και θα έπρεπε να το θέλουμε γιατί είναι προς όφελος όλων μας· ένας χώρος, ο οποίος δημιουργεί μεγαλύτερες προοπτικές για ευημερία και ειρήνη από οποιοδήποτε εθνικό κράτος.